

Livsmedelskrisen och i-ländernas kostvanor

Vid livsmedelskonferensen i Rom i november förra året föreslog den nordiska delegationen — företräd av statsrådet Svante Lundquist — att regeringarna från industriländerna borde propagera för en *långsiktig* omläggning mot enklare kostvanor i sina respektive länder. Förslaget kommer ursprungligen från en grupp norska näringsexperten som hävdar att det på så sätt går att frigöra stora mängder proteinrik säd och sojaböner för att föda svältande människor i u-länderna. Liknande förslag till lösningar av u-ländernas livsmedelsproblem på lång sikt har förts fram i massmedia under senare tid av bl a Roger Fjellström [1974] och Hugo Berch [1974].

I den senaste tidens debatt har också frågan om *kortsiktiga* åtgärder för att lindra den akuta nöden i de svältdrabbade länderna spelat stor roll. I den debatten har intresset framför allt fokuserats till det svenska vetebiståndet; dock utan att man frågat sig hur i-ländernas kostvanor påverkar möjligheterna att rädda de nu svältande med den här typen av insatser.

Syftet med denna artikel är att visa att frågan om i-ländernas kostvanor

ställts i ett felaktigt perspektiv. Jag ska således försöka visa att en omläggning av i-ländernas kostvanor i sig inte bidrar till att lösa u-ländernas långsiktiga livsmedelsproblem; däremot är en *temporär* inskränkning av livsmedelskonsumtionen i i-länderna en nödvändig förutsättning för att det ska gå att rädda de nu svältande genom livsmedelsbistånd.

Kortsiktsproblemets bakgrund

Under de senaste åren har produktionen av livsmedel i världen minskat drastiskt. För första gången sedan andra världskriget föll spannmålsproduktionen 1972 i absoluta tal. Året därpå drabbades flera länder i Afrika åter av missväxt, men i världen i övrigt blev skörden normal. Den största minskningen av världens spannmålsproduktion i modern tid tycks emellertid ha inträffat 1974. Enligt det amerikanska jordbruksdepartementets preliminära beräkningar föll produktionen med 4,5 procent. Bristen på livsmedel har blivit speciellt svår i södra Asien och i Sahelområdet i Afrika. Miljoner människor har redan svultit ihjäl och åter miljoner hotas.

Mot den bakgrunden har riksdagen, under ett kraftigt opinionstryck, beslutat skänka större delen av vårt skatteöver-skott till de svältdrabbade länderna. En av anledningarna till den stora uppslutningen kring livsmedelsbiståndet torde vara en allmän uppfattning att här när man omedelbara, konkreta och betydande resultat. Något som man helt förklarligt inte alltid har lika lätt att "inse" i fråga om de långsiktiga biståndsinsatserna. Enligt gängse kalkyler räcker en halv miljon ton vete i bästa fall till att hålla ca 5 miljoner helt utblottade män-

PETER SVEDBERG är verksam vid nationalekonomiska institutet vid Stockholms universitet och arbetar för närvarande med en avhandling om utländska direkta investeringar i Latinamerika. I övrigt har han främst arbetat med biståndsfrågor bl a inom Industribiståndsutredningen.

niskor vid liv tills nästa skörd kommer om ungefär ett halvår; eller till väsentligt fler om biståndet används som ett generellt konsumtionsstöd till svältdrabbade grupper.¹ "I bästa fall" betyder att man inte räknar med det svinn som kan uppstå genom korrupktion och förstörelse; ett svinn som i flera fall reducerat den ursprungliga hjälpen till mindre än hälften.

Felaktiga kalkyler

Tyvärr är den här typen av mekaniska kalkyler av hjälpinsatsernas tillräcklighet felaktiga, vilket gör att effekten av livsmedelsbiståndet drastiskt överskattas. Det finns nämligen ytterligare ett slags "svinn" som man inte tagit hänsyn till, och som är långt större än det som normalt uppstår genom korrupktion och förstörelse. Det gäller det "svinn" som uppkommer genom vetebiståndets effekt på spannmålspriserna på världsmarknaden.

Kalkylerna bygger (underförstått) på en förutsättning som inte längre gäller; nämligen den att världens totala tillgångar på spannmål (produktion + lager) överstiger den samlade efterfrågan på spannmål till rådande priser. När så är fallet kan man "spå på" efterfrågan genom att köpa upp spannmål som ställs till de svältandes förfogande — om man samtidigt reducerar lagren — utan att spannmålspriserna på världsmarknaden påverkas.

På så sätt löstes de mindre livsmedelskriserna på 60-talet, en tid då spannmåls-lagren i världen (främst USA) motsvarade över 20 procent av produktionen per år. Även under den första spannmålskrisen på 70-talet (1972) fanns det relativt stora lager att ta av. Nu finns inte några sådana lager längre: förra året (1974) uppgick lagren inte till mer än

5—6 procent av årsproduktionen. Och i-länderna demonstrerade med all tänkbar tydlighet vid livsmedelskonferensen i Rom att de inte är beredda att reducera dessa lager ytterligare. Utbudet på världsmarknaden, inklusive vårt veteöverskott, är så gott som givet på kort sikt,² dvs tills nästa skörd kommer.

Genom att SIDA köper upp och skänker vårt veteöverskott till de svältdrabbade länderna — i stället för att det säljs till högstbjudande på världsmarknaden — ökar den samlade efterfrågan på spannmål i motsvarande grad.³ Eftersom utbudet är givet blir följden ofrånkomligen stigande priser på världsmarknaden. För u-länderna, som är stora importörer av spannmål (ca 43 miljoner ton 1973), innebär de högre priserna att man inte förmår bibehålla sin konsumtion av spannmål. Under rådande förhållanden kommer den konsumtionsminskningen att bli nästan lika stor som den ursprungliga hjälpinsatsen — vilket betyder att man på det hela taget är tillbaka i utgångsläget.

För att exakt kunna beräkna hur stor "nettoöverföringen" av spannmål till u-länderna blir vid ett givet bistånd, måste vi veta (1) hur den totala konsumtionen av spannmål fördelar sig mellan i- och u-länderna, och (2) hur de aggregerade efterfrågeelasticiteterna i respektive grupp av länder ser ut. Känner vi dessa storheter kan vi räkna ut efterfrågeelasticiteten på världsmarknaden och den prisökning den ökade efterfrågan på spannmål ger upphov till. Fördelningen känner vi relativt exakt: av den totala konsumtionen av spannmål i världen förra året på ca 1 200 miljoner ton svarade de icke-socialistiska u-länderna för ca 400 miljoner ton, eller en tredjedel.

Efterfrågeelasticiteterna känner vi inte lika väl, men en siffra på $-0,75$ för totalefterfrågan i u-länderna förefaller

¹ Beräkningarna härrör sig från Internationella Veterädet, den organisation som har till uppgift att kartlägga behoven i de drabbade länderna och att samordna hjälpinsatserna. Tumregeln är att ett ton vete räcker till att hålla 4—5 människor vid liv ett år. (I t ex Indien, där nästan hela kaloriintaget utgöres av vegetabilier i form av säd, konsumeras ca 250 kilo spannmål per person och år.)

² Fullständigt oelastiskt är utbudet förmodligen inte ens på mycket kort sikt. Vid ett högre pris blir det lönsamt att kosta på bättre lagrings- och distributionsanordningar, vilket kan öka utbudet via ett mindre svinn.

³ Alternativt skulle man kunna säga att utbudet på världsmarknaden, vid given efterfrågan, minskar i motsvarande grad.

rimlig från teoretiska utgångspunkter⁴ och stämmer väl med de ekonomiska uppskattningar som redovisas i litteraturen [Weisskopf 1971]. I i-länderna torde motsvarande elasticitet för totalefterfrågan på spannmål ligga kring $-0,1$, dvs en prishöjning ger en minskning av efterfrågan som räknat i procentenheter är en tiondel så stor.⁵ (Efterfrågeelasticiteten för enskilda, lätt substituerbara, spannmålsprodukter är naturligtvis betydligt högre.) Givet fördelningen av världens konsumtion av spannmål och dessa uppskattningar av efterfrågeelasticiteterna i i- och u-länderna, skulle den samlade efterfrågan på världsmarknaden ha en elasticitet på ca $-0,3$.

Bakgrunden till den nuvarande krisen ger belägg för att den uppskattningen ingalunda är tilltagen i överkant. År 1972 minskade spannmålsproduktionen i världen med 33 miljoner ton, eller drygt 3 procent [UD 1974, s 7]. Tar vi hänsyn till befolkningsökningen och stigande in-

⁴ I de stora, befolkningsrika u-länderna som nu drabbats av akut svält, t ex Indien och Bangladesh, lever 40—50 procent av befolkningen på eller hotande nära absoluta existensminimum. Det betyder att de anslår hela sin magra inkomst till köp av livsmedel i form av spannmål, och bränsle för beredningen av maten (se t ex Dandekar & Rath [1971]). Under sådana omständigheter betyder en höjning av spannmålspriserna att man måste skära ned konsumtionen i exakt motsvarande grad, dvs att efterfrågeelasticiteten är -1 . Mellan grupperna i dessa fattiga länder har också en mycket låg absolut inkomst varav större delen anslås till mat, vilket innebär att även de har en relativt hög efterfrågeelasticitet. Endast en liten elitgrupp, på kanske 5 procent av befolkningen, kommer upp i inkomster som liknar genomsnittsinkomsten i i-länderna. Denna grupp har en relativt låg efterfrågeelasticitet för spannmål. Totalt anslås ca 80 procent av den disponibla inkomsten för privat konsumtion till livsmedel i u-länderna, och då främst spannmål [OECD 1974, s 22]. På dessa grunder kan man anta att den aggregerade efterfrågeelasticiteten i u-länderna ligger kring $-0,75$.

⁵ Anledningen är först och främst att livsmedel är en i ordets verkliga mening nödvändighetsvara. Att efterfrågeelasticiteten för just spannmål är så låg beror på att i-länderna konsumerar mer än 90 procent av spannmålet i form av förädlade, animaliska produkter. Genom att kostnaden för spannmål (foder) utgör en så liten del av totalkostnaden för dessa produkter blir efterfrågan på spannmål mycket prisökanslig.

komster i främst de industrialiserade länderna,⁶ innebar produktionsbortfallet ett efterfrågeöverskott på högst 10 procent vid de ursprungliga priserna. Detta efterfrågeöverskott medförde att priserna gick upp med mer än 200 procent för ris och något mindre för vete, två av de viktigaste livsmedlen i u-länderna [OECD 1974, s 68]. Att prisökningen blev så stor tyder på att den samlade efterfrågeelasticiteten på världsmarknaden förmodligen är lägre än vad jag antagit ovan. Men för att inte riskera överskattningar ska jag hålla fast vid antagandet om en elasticitet på $-0,3$.

”Nettoöverföringen” storlek

Låt mig nu, som en illustration, använda de ovan redovisade antagandena om priselasticiteterna i respektive länder för att göra en uppskattning av hur stor ”nettoöverföringen” av livsmedel till u-länderna blir i fallet med vårt vetebistånd. Jag bortser då från det eventuella svinn som uppstår genom korruption osv. Ett bistånd i form av en halv miljon ton vete innebär en ökning av världens samlade efterfrågan på spannmål med 0,042 procent (eftersom den totala konsumtionen är 1 200 ton).⁷ Vid en priselasticitet på $-0,3$ medför denna efterfrågeökning att priserna på världsmarknaden går upp med 0,14 procent. En sådan prisökning betyder i sin tur en minskad konsumtion i u-länderna med 0,105 procent vid det ovan gjorda antagandet om en efterfrågeelasticitet på $-0,75$.

Av den ursprungliga hjälpen, motsva-

⁶ Enbart Sovjetunionens beslut att öka köttproduktionen häromåret medförde att efterfrågan på spannmål i världen ökade med 2—3 procent [OECD 1974, s 67]. Den ökningen av efterfrågan bidrog till att priserna på spannmål, trots goda skördar, inte föll 1973.

⁷ Ingen hänsyn har tagits till betydelsen av inkomsteffekterna. Inkomsteffekten i givarlandet kan vi bortse ifrån eftersom alternativet till vetebiståndet hade varit att ge bistånd till motsvarande värde fast i annan form. Någon inkomsteffekt i mottagarlandet är heller inte att räkna med under antagandet att biståndet verkligen går till de mest behövande som kan förväntas ha en inkomstelasticitet för spannmål på 1,0. (Om elasticiteten är lägre blir ökningen av totalefterfrågan på världsmarknaden mindre än vad som motsvaras av vetebiståndet.)

rande 0,125 procent av spannmålskonsumtionen i u-länderna, blir det således bara 0,020 procent, dvs knappt en sjättedel, kvar när "priseffekten" räknats av. Eller omvänt, drygt fem sjättedelar av vad Sverige skänker u-länderna, tar de rika konsumenterna i i-länderna "tillbaka" genom att trissa upp priserna på spannmål. Omräknat i ton innebär dessa siffror att av de 500 000 ton som utgick i bistånd, går 420 000 ton tillbaka till i-länderna via högre spannmålspriser.⁸ Bara 80 000 ton blir kvar i u-länderna. Det är ingalunda så att livsmedelsbistånd under nuvarande omständigheter innebär att motsvarande mängd spannmål undandras "överkonsumtion och köttodling i industriländerna" [Alsén 1975]. Prismekanismen fungerar som ett effektivt verktyg som i stort sett återställer den ursprungliga fördelningen av livsmedel i världen mellan u- och i-länder. (Det här förda resonemanget har för den intresserade illustrerats grafiskt i ett appendix.)

Omfördelning inom och mellan u-länderna

Hittills har analysen enbart inriktats på vetebiståndets effekt på fördelningen av spannmålskonsumtion mellan i- och u-länderna. Men vetebiståndet är naturligtvis inte i första hand avsett att utgöra ett generellt konsumtionsstöd till u-länderna, utan syftar till att rädda svältande grupper inom u-länderna från undergång. Har då den påvisade effekten via världsmarknadspriserna någon relevans för möjligheterna att uppnå detta primära mål? Beroende på biståndets utformning och inriktning, samt hur svält hotet är "fördelat" inom de drabbade länderna blir resonemanget mer eller mindre relevant även i detta perspektiv. I syfte att klargöra detta ska jag först diskutera två extremfall.

Under vissa givna omständigheter kan man helt bortse från effekten via världsmarknadspriserna när det gäller möjligheterna att rädda svältdrabbade medelst livsmedelsbistånd. Det är om de svältande utgör (1) en liten mycket väl avgrän-

⁸ Den största vinsten av det svenska vetebiståndet tillfaller således de stora veteexportörerna på världsmarknaden (främst USA) som får ett högre pris för sin export.

sad grupp som (2) är beroende av biståndet för hela sin försörjning och (3) övriga grupper befinner sig en bit från svältgränsen. Under dessa antaganden är naturligtvis de tidigare svältdrabbade oberoende av vad som händer med livsmedelspriserna på den fria marknaden. De högre världsmarknadspriserna drabbar då endast övriga grupper i u-länderna som får skära ner sin konsumtion, men (enligt antagandet) inte i en omfattning som gör att de hotas av svält.

Det andra extremfallet har man under antagandet att (1) samtliga individer i u-länderna från början har samma låga inkomster och (2) konsumerar lika mycket (eller rättare sagt lite) spannmål, samtidigt som (3) spannmålsbiståndet fördelas lika bland alla. Under dessa omständigheter blir nettoöverföringen av ett givet spannmålsbistånd för de enskilda individerna exakt detsamma som för u-länderna som helhet. Det vill säga bara en sjättedel av den ursprungliga insatsen när effekten via världsmarknadspriserna slagit igenom (under de antaganden som här gjorts). Alla svältande får det dock bättre än i utgångsläget.

I verkligheten föreligger naturligtvis inget av dessa extremfall. Den faktiska situationen tycks i stället vara en olycklig kombination av de båda extremfallen. Biståndet går till ett par av de svältdrabbade länderna och kanaliseras till vissa grupper inom dessa länder.⁹ Dessa grupper får det naturligtvis väsentligt bättre, även om de i den mån de kompletterar "biståndsmaten" med inköp på den fria marknaden, får kännning av de högre priserna. Övriga svältande drabbas obönhörligen av de högre priserna, utan att ha fått något bistånd, och tvingas skära ner sin konsumtion i motsvarande grad (eftersom de kan förväntas ha en efterfrågeelasticitet på —1). Vetebiståndets huvudsakliga funktion blir således att omfördela konsumtionen av spannmål inom och mellan u-länderna.

Det är heller ingen liten grupp svält-

⁹ I den mån biståndet inte går till svältdrabbade grupper, utan går ut på den "vanliga" marknaden, t ex på grund av korruption, ökar inte världens efterfrågan på spannmål, priserna går inte upp och "problemet är löst" (som en följd av att syftet med biståndet förfelats totalt).

tande som drabbas av de högre priserna. Enligt FAO:s uppskattningar uppgår antalet människor i u-länderna med allvarlig fel- och undernäring till ca 430 miljoner *under goda skördeår* (1970); enligt andra uppskattningar är siffran betydligt högre [OECD 1974, s 21; UD 1974, s 9]. Under missväxtår, som 1972 och 1974, är antalet långt större, samtidigt som de som redan tidigare svält nu fått sin situation förvärrad.

Frågan är då om omfördelningen "via priserna" går i rätt riktning, dvs till de hårdast drabbade. Visserligen sker en (mindre) omfördelning från icke svältande till svältande grupper inom u-länderna precis på samma sätt som en mindre del omfördelades från i-länderna till u-länderna. (Ett, som det kan tyckas, omständigt och ineffektivt sätt att åstadkomma den omfördelning av inkomster som regeringarna i de berörda länderna borde gjort för länge sedan.) Men den stora omfördelningen sker på de olika gruppernas olika efterfrågeelasticiteter från det stora flertalet svältande till de som får del av biståndet. Och det är långt ifrån säkert att omfördelningen bland de svältande sker till förmån för de som lider den största nöden. Dels har de värst utsatta grupperna oftast svårt att hävda sina intressen, dels är det sällan dessa gruppers ve och väl som de konservativa regeringarna i de berörda länderna har för ögonen.

Vidare är det troligt att det finns mekanismer som tenderar att återställa den "ursprungliga" fördelningen av spannmålskonsumtionen även inom u-länderna. Det mest uppenbara fallet är då livsmedelsbiståndet går till svältande grupper som regeringarna av politiska skäl hade omfördelat konsumtionen till förmån för även utan bistånd.¹⁰ I sådana fall blir skillnaden endast att de inhemska resurser som friställs kan användas till andra ändamål, t ex kärnkraftsreaktorer, militära rustningar och vad annat som uppenbarligen står högt på prioritetsslistan i de berörda länderna.

¹⁰ Som i alla fall av bundet bistånd kan man förvänta sig att en del av biståndet ersätter vad mottagarländerna annars hade importerat på vanligt kommersiellt sätt (man får samtidigt lite av den effekt som diskuterades i not 9).

Kompletterande åtgärder är nödvändiga

Den viktigaste slutsatsen som följer av den här genomförda analysen är att i det nuvarande läget räcker det inte med att skicka spannmål till de svältdrabbade u-länderna. För att den ursprungliga fördelningen mellan i- och u-länder av den tillgängliga spannmålen inte ska återställas i det närmaste fullständigt via prismekanismen måste biståndets effekt på världsmarknadspriserna elimineras. I det nuvarande läget, när det inte finns några lager att ta av, kan detta bara ske genom att konsumtionen av spannmål, direkt och indirekt i förädlade produkter, *temporärt* skärs ner så att det skapas ett reall utrymme för spannmålsbiståndet (se även appendix).

Hur ska man då skapa detta utrymme? Det enda effektiva sättet torde vara ransonering eller en skatt på spannmål som tvingar oss att minska konsumtionen i den omfattning som behövs. (Denna skatt kan sedan gå tillbaka till hushållen eftersom det är de ändrade relativpriserna i ekonomin som ger den önskade effekten på spannmålskonsumtionen.) Skatten behöver bara finnas så länge den nuvarande akuta krisen består; de långsiktiga livsmedelsproblemen i tredje världen måste naturligtvis angripas på helt andra sätt (vilket diskuteras nedan).

Men svårigheten med denna "lösning" är uppenbar. Om Sverige ensamt ska stå för skapandet av ett utrymme motsvarande 500 000 ton skulle vi behöva dra ner konsumtionen av spannmål till synnerligen låga nivåer. En så drastisk åtgärd torde vara svår att genomföra, vilket betyder att konsumenterna i flera i-länder måste vara med och dela på anpassningsbördan. Men om man ska döma av i-ländernas agerande vid livsmedelskonferensen i Rom förra året finns det inget politiskt gehör för ens det minsta offer. (Endast Sverige, Kanada och Australien förband sig att skicka spannmål men inte heller de var beredda att dra ner på den egna konsumtionen.)

Tyvärr är det så att flera i-länder i stället vidtagit åtgärder som (oavsiktligt) förvärrar situationen för u-länderna och gör möjligheterna att avhjälpa svälten

medelst livsmedelsbistånd än svårare än vad som framgick av den tidigare analysen. I syfte att stabilisera konsumentpriset på spannmålsprodukter på den egna marknaden har bl a EG-länderna ett system med *varierande* skatter och subventioner på spannmål. De interna livsmedelspriserna i EG-länderna har också varit förvånansvärt stabila under de senaste åren [Schertz 1974, s 527 f]. Systemet innebär att konsumenterna i dessa länder inte får kännning av den tilltagande bristen på spannmål i världen. De upprätthåller därför sin konsumtion oförändrad trots de höga världsmarknadspriserna. De senare är ju den information om att det är ont om livsmedel som alla konsumenter borde nås av.

Liknande prisstabiliserande skatter och subventioner förekommer bl a i Sverige, Kanada, USA och Öststaterna,¹¹ vilket betyder att systemet finns i så gott som hela den industrialiserade rika världen. (I USA:s system finns det emellertid även mekanismer som tenderar att destabilisera det interna priset vilket gör det svårt att beräkna nettoeffekten.) Om nu prisstabiliserande system finns i samtliga i-länder och fungerar effektivt blir följden att i-ländernas reala efterfrågan på spannmål blir totalt oberoende av *förändringar* i priset på världsmarknaden. Implikationen av detta för mitt tidigare resonemang blir att *hela* anpassningsbördan av de högre priser som livsmedelbiståndet ger upphov till, vältras över på u-länderna och då i första hand de svältdrabbade som inte får del av biståndet. SIDA köper så att säga upp 1 ton vete från flertalet svältdrabbade i u-länderna för att sedan (efter att ha fraktat vetet ett halvt varv runt jorden) skänka tillbaka det till vissa av de svältande i u-länderna. (Denna implikation framgår också av *figur 1* i appendix om man antar att E_1 är fullständigt oelastisk, dvs vertikal.)

Nu omfattar förmodligen inte de här systemen alla spannmålslag och det är heller inte troligt att de alltid fungerar effektivt där de finns. Men det faktum

att de förekommer i flertalet i-länder och uppenbarligen fungerar "tillfredsställande" gör det rimligt att anta att efterfrågeelasticiteten i i-länderna och på världsmarknaden är väsentligt lägre än vad vi antog i det tidigare redovisade räknexemplet. Det skulle i sin tur betyda att "nettoöverföringen" till u-länderna skulle vara betydligt mindre än vad som där uppgavs. Förekomsten av dessa mekanismer förklarar förmodligen också varför spannmålspriserna på världsmarknaden gick upp så våldsamt 1972—74.

Sammanfattningsvis kan vi konstatera att möjligheten att "köpa in" de fattiga och svältande på livsmedelsmarknaden medelst livsmedelsbistånd är ett ineffektivt sätt att lindra nöden för de svältande i tider av allmän livsmedelsbrist i världen. Åtminstone är det ineffektivt så länge åtgärden inte kompletteras med inskränkningar av konsumtionen på annat håll, dvs i de rika länderna. Om inte den nedskärningen äger rum genom ransoneringar eller skatter på livsmedel, bibehåller konsumenterna i i-länderna i kraft av sin överlägsna köpkraft — och med stöd av nuvarande subventioner — sin konsumtion och pressar ut de fattiga från marknaden via högre priser. I bästa fall kan biståndet bidra till att omfördela konsumtionen från flertalet svältande till de allra värst utsatta, men inte heller detta är, som visats ovan, helt säkert. Slutligen bör man inse att den typ av prisstabilisering på livsmedel som Sverige och flertalet andra i-länder bedriver (och som så ofta hyllas av politiker och massmedia) lägger anpassningsbördan på dem som är sämst ställda, nämligen u-länderna.

Buffertlager

Med största sannolikhet kommer världen att få uppleva nya akuta livsmedelskriser under det närmaste årtiondet. Fle- ra omständigheter talar för att riskerna för sådana kriser har ökat. För det första finns det tecken på att livsmedelsproduktionen i de mest utsatta u-länderna tenderar att växa allt långsammare i förhållande till befolkningsökningen och efterfrågan, dvs att importens andel av konsumtionen ökar. Samtidigt har de kraf-

¹¹ När skörden tidigare slagit fel i Sovjet har det varit vanligt att konsumtionen fått anpassa sig. Så icke 1972 då man i stället gick ut och köpte stora kvantiteter spannmål på världsmarknaden.

tigt höjda priserna på olja och konstgödsel minskat möjligheterna för samma u-länder att täcka efterfrågegapet på livsmedel medelst import. Under dessa omständigheter innebär en lägre produktionsstillväxt i fråga om livsmedel att mindre avvikelser från trenden än som inträffade 1974 kan få lika förödande konsekvenser.

För det andra verkar det som införandet av de högavkastande grödorna (den s k gröna revolutionen) har ökat *instabiliteten* i u-ländernas livsmedelsproduktion. Under goda skördeår bidrar de nya vete- och rissorterna till att höja produktionen men deras känslighet medför att de också bidrar oproportionerligt mycket till skördebakslagen [Schertz 1974, s 517].

För att under den närmaste framtiden motverka svältkatastrofer liknande den vi upplever. 1974/75 måste världens spannmålslager återuppbas. Att räd- da de svältande genom att försöka omfördela ett globalt mycket knappt skör- dresultat via bistånd är, som visats ovan, inte möjligt under nuvarande poli- tiska betingelser. Frågan är närmast var lagren ska byggas upp och vem som ska kontrollera dem. Det finns i huvudsak tre alternativ (och kombinationer av des- sa).

Det första alternativet är att återgå till den ordning som rådde före 1972— 74. Det vill säga att de stora livsmedels- producenterna med USA i spetsen byg- ger upp sina lager och svarar för den internationella "bufferten" av livsmedel. Problemet med detta alternativ är att den övriga världens politiska beroende av USA bibehålls eller t o m förstärks. Och så länge USA styrs av konservativa regeringar, som utnyttjar varje tillfälle som bjuds att främja sina strategiska och ekonomiska intressen, är detta alternativ föga attraktivt.

Det andra alternativet är att bygga upp lagringsanordningar på det interna- tionella planet. De hittills förda diskus- sionerna på denna punkt har närmast gällt en "Världslivsmedelsmyndighet" med ungefär samma uppbyggnad och beslutsprocess som Världsbanken. Nack- delarna med detta alternativ skulle där- med bli ungefär desamma som i fallet ovan.

Då återstår alternativet att i varje en- skilt land bygga upp och administrera lager som svarar mot de förväntade fluk- tuationerna i tillgången på livsmedel. Nackdelen med denna lösning är att den förmodligen är dyrare än de övriga al- ternativen. Det beror framför allt på att centraliserade lager genom "försäkrings- principen" kan hållas väsentligt mindre än nationella lager och att det finns skal- fördelar att tillvarata, främst kanske i administrationen av lagren. (Å andra si- dan kan transport- och distributionskost- naderna bli lägre om lagren finns "på platsen".)

Det är inga stora investeringar det gäl- ler. FAO har uppskattat den samman- lagda kostnaden för att bygga upp ade- kvata lagringsanordningar i 48 utsatta u- länder under en 5-årsperiod till mellan 200 och 300 miljoner dollar (exklusive inköp av spannmål).¹² Det beloppet mot- svarar ca 1/2 procent av ett sammanlagt globalt offentligt bistånd under fem år till u-länderna av innevarande års stor- leksordning.

Inte heller i förhållande till u-länder- nas knappa resurser är kostnaderna för lagringsanordningarna, inklusive spann- målet, oöverstigliga. Man frågar sig onekligen varför dessa lager inte redan byggts. Ett svar är förmodligen att kon- servativa regeringar inte ansett det värt att satsa dessa resurser på den fattiga de- len av befolkningen. En annan bidragan- de orsak är säkert att incitamenten var- rit för svaga p g a att USA och andra i- länder under 60-talet haft betydande spannmålsöverskott, som ställts till u- ländernas förfogande i kristider. Även om detta inte var gratis så har åtminstone de synliga kostnaderna på kort sikt förmodligen varit tillräckligt låga för att det inte skulle "löna sig" för u-länderna att bygga inhemska lagringssystem. För- hoppningsvis kommer erfarenheterna från de senaste åren att ändra de berör- da regeringarnas inställning på den punkten. Och så länge alternativet är ett stormaktsdominerat "internationellt" lag-

¹² Enligt FAO:s uppskattningar måste lagren uppgå till ca 17—18 procent av nor- malkonsumtionen i u-länderna för att vara "säkra" [OECD 1974, s 74]. Med nuvaran- de vetepriser skulle det kosta ytterligare 1,1 miljard dollar att fylla lagren.

ringssystem bör Sverige i sin biståndspolitik stödja tillkomsten av nationella spannmålslager i de mest utsatta u-länderna.

Sambanden på lång sikt

Som framhölls i inledningen är det många som vill få oss att tro att en omläggning av kostvanorna i i-länderna är en nödvändig förutsättning för att komma tillrätta med u-ländernas livsmedelsförsörjning på lång sikt. I vissa fall är det lite svårt att se hur dessa författare kommit fram till sina slutsatser, men det tycks finnas en gemensam teori bakom det hela. En teori som i sin mest renodlade form är helt befängd, men som i "modifierad" form är fullt logisk, ehuru den leder till helt andra slutsatser.

Framför allt är det i-ländernas överdådiga konsumtion av kött de kritiska författarna skjuter in sig på [Fjellström 1974; Berch 1974; Karlander 1974]. En stor del av världens spannmålsproduktion används som bekant till foder i produktionen av kött för konsumtionen i de rika länderna. I tex USA och Kanada uppgår förbrukningen av spannmål till närmare ett ton per år och person att jämföra med ca 200 kilo i de fattiga länderna. Bara en mindre del, ca 10 procent, konsumeras direkt i form av bröd, bakverk, majsflingor m m. Resten konsumeras indirekt omvandlat till kött, fläsk, ägg och andra animaliska produkter [UD 1974, s 12]. Den "indirekta" spannmålskonsumtionen ökar också snabbt: bara ökningen av konsumtionen per capita i OECD-länderna och Sovjet under de senaste åtta åren har varit lika stor som den totala konsumtionen av spannmål per capita i u-länderna 1973 [OECD 1974, s 21]. Bara för att framställa en tiondel av den årliga amerikanska köttkonsumtionen går det åt uppemot 12 miljoner ton spannmål, eller lika mycket som 60 miljoner människor i de fattigaste u-länderna konsumerar på ett år.

Denna och liknande statistik över livsmedelskonsumtionen i olika delar av världen och "spillet" i förädlingen till animaliska produkter illustrerar på ett skakande sätt hur orättvist fördelad konsumtionen i världen är; men också, pa-

radoxalt nog, hur små insatser det skulle behövas för att klara den värsta nöden i u-länderna. På så sätt är uppgifterna väl värda att begrunda. Men kan man utifrån statistik av det här slaget dra slutsatsen att "världens livsmedelsresurser skulle öka ofantligt om vi åt de brukbara vegetabilier som nu går till djurfoder" [Fjellström 1974]? Betyder uppgifterna att "om vi inte hade haft en så stor animalieproduktion i världen, skulle vi förmodligen inte heller ha haft något försörjningsproblem i dag" [Karlander 1974, s 183]?

Skafferiteorin

De som hävdar så tycks bygga sitt resonemang på föreställningen om förekomsten av givna, ändliga "livsmedelsresurser" i världen som existerar oberoende av efterfråge- och utbudsförhållanden. Föreställningen om detta "världsskafferi", där mer till den ene automatiskt betyder mindre för den andre, är inte bara fullständigt orealistisk. Den bidrar också till att lägga dimridåer över de verkliga problemen: de rådande politiska och ekonomiska förhållandena i de svältdrabbade u-länderna. Förhållanden som intimt hänger ihop med i-ländernas politik i stort, men knappast med deras livsmedelskonsumtion.

I ekonomiska termer bygger "skafferiteorin" i dess enklaste form på (det oredovisade) antagandet att utbudet av spannmål på världsmarknaden på lång sikt är givet, dvs helt oelastiskt. Ett sådant antagande har vi tidigare ansett vara relevant för analysen av livsmedelsproblemet på mycket kort sikt. Om nu detta antagande vore realistiskt oavsett tidsperspektivet, skulle naturligtvis analysen av de långsiktiga problemen bli helt analog med vårt tidigare resonemang. En mindre efterfrågan på livsmedel i i-länderna skulle innebära att priserna på livsmedel sjönk och vid givna inkomster skulle lägre priser betyda en högre konsumtion i u-länderna. Det skulle "bli mer över" till u-länderna sedan de rika i i-länderna "tagit för sig", eller hur man nu vill uttrycka saken.

Men antagandet om ett globalt utbud som på lång sikt är fullständigt oelastiskt är helt orealistiskt. Frågan är närmast

om utbudet på lång sikt är oändligt elastiskt, eller om det har en "positiv lutning". Eller med andra ord: om det med nuvarande teknik¹³ går att producera väsentligt större kvantiteter spannmål i världen till oförändrade genomsnittskostnader eller om dessa blir högre. (Det gäller givetvis kostnaden att producera jordbruksprodukter i förhållande till kostnaden att producera andra varor.) Men innan jag går in på den frågan kan det vara av intresse att se på hur konsumtionen av spannmål i i-länderna påverkar u-ländernas långsiktiga livsmedelsförsörjning under olika *antaganden* om det globala utbudets utseende på lång sikt.

Vad innebär en lägre efterfrågan på spannmål i i-länderna under antagandet att utbudet på lång sikt är oändligt elastiskt? Eftersom utbudet på *kort sikt* — ett eller ett par år — är relativt oelastiskt kommer priserna först att sjunka (vilket temporärt kommer u-länderna till godo). Men de lägre priserna gör produktion av spannmål på de sämsta (de marginella) jordarna olönsam och utbudet kommer att minska på lite sikt. Det lägre utbudet medför att priserna stiger igen och vi får en ny jämvikt vid det gamla priset men vid en lägre produktionsvolym. Minskningen i produktionsvolymen motsvarar exakt den ursprungliga minskningen av efterfrågan. Och eftersom omställningen av konsumtionen i i-länderna i sig inte påverkar köpkraften i u-länderna och det inte finns några lägre priser att dra nytta av, har u-ländernas situation inte påverkats (vilket också framgår av *figur 2* i appendix om U_1 antas vara horisontell).

Men om nu utbudet på lång sikt är mer eller mindre oelastiskt, vad händer då? Under detta antagande skulle en nedskärning av spannmålskonsumtionen i de rika länderna medföra ett lägre spannmålspris på världsmarknaden, vilket skulle gynna u-länder med stor spannmålsimport, dvs de länder som nu drabbats av svält. Och ju lägre långsik-

tig utbudselasticitet i världen, desto större "prisvinster" för dessa länder (se appendix *figur 2*). Det är vad vi skulle kunna kalla den "modifierade skafferiteorin".

Utbudet på lång sikt

Om man utgår från antagandet att världens produktionsresurser är rationellt (optimalt) allokera inom och mellan länderna är det långsiktiga utbudet av jordbruksprodukter mer eller mindre oelastiskt, vilket skulle betyda att den modifierade skafferiteorin har en viss relevans. Under detta antagande sker produktionen av spannmål på de "bästa" jordarna och kostnaden för att producera ett ytterligare ton skulle vara lika hög överallt. Och för att producera dessa ytterligare kvantiteter skulle man (vid given teknik) vara tvungen att sätta in allt större mängder kapital och arbetskraft och/eller ta i anspråk allt sämre nya jordar. Utbudskurvan skulle i enlighet med Ricardos jordräteteori ha en positiv lutning.

Nu är världens produktionsresurser långt ifrån optimalt allokera, vare sig mellan eller inom länderna. Flertalet europeiska i-länder producerar stora mängder spannmål till höga kostnader i stället för att importera billigt från USA, Australien, Kanada och de u-länder som har gynnsamma förutsättningar för spannmålsproduktion. Flertalet u-länder har ett jordbruk som inte bara diskrimineras från efterfrågesidan genom i-ländernas protektionistiska åtgärder: jordbruket diskrimineras också kraftigt från utbudssidan, dvs av u-länderna själva. Framför allt genom kraftiga subventioner till den importsubstituerande industrin och genom frånvaron av jordreformer.

Huruvida ökad produktion av spannmål i världen kan ske till oförändrade genomsnittskostnader eller ej beror följaktligen på eventuella förändringar i resursallokeringen. Om den nuvarande allokeringen bibehålls eller försämras har man att ta hänsyn till en långsiktig utbudselasticitet som inte är oändlig; och ju mer försämrad allokering, desto mer oelastiskt utbud. Å andra sidan skulle en väsentligt förbättrad allokering innebära

¹³ I enlighet med gängse praxis definieras "utbudet på lång sikt" som den period inom vilken insatsen av alla produktionsfaktorer utom teknikkfaktorn tillåts variera. (Förbättringar av tekniken innebär således att utbudskurvan förskjuts utåt.)

ett utbud som är oändligt elastiskt under relativt lång tid framåt.

Det är nu troligt att världens resursallokering kommer att förbättras i och med att ökningarna av spannmålsproduktionen i första hand kommer att äga rum i de länder som har de gynnsammaste förutsättningarna, och då framför allt i USA, Kanada och Australien. Enbart USA har en "jordbank" på ca 25 miljoner ha som kan tas i bruk med mycket kort varsel; dessutom har man ytterligare ca 58 miljoner ha betesmarker som kan odlas upp på lite längre sikt [Berch 1974, s 176]. De samlade jordreserverna i USA motsvarar således uppemot 15 procent av den totala uppodlade arealen i världen. Även Kanada, Australien och flera länder i Latinamerika och Afrika besitter stora outnyttjade landarealer som lämpar sig för uppodling.

Så länge dessa jordreserver finns att tillgå är det svårt att hävda att det långsiktiga utbudet av spannmål inte är i det närmaste oändligt elastiskt på global nivå. Men på mycket lång sikt, när dessa och eventuella andra "jordreserver" tagits i anspråk, minskar givetvis den långsiktiga utbudselasticiteten; frågan är hur mycket. Även under förutsättning att elasticiteten blir mycket låg, kommer emellertid en drastisk nedskärning av spannmålskonsumtionen i i-länderna att betyda väldigt lite för u-ländernas långsiktiga livsmedelsförsörjning. Ett förhållande som kan visas med hjälp av ett räkneexempel.

Antag att den långsiktiga utbudselasticiteten i världen är så låg som 2, dvs en ökning av spannmålsproduktionen ger upphov till en ökning av produktionskostnaderna som räknat i procent är hälften så stor. Antag vidare att i-länderna skär ner sin konsumtion av alla animaliska produkter i en omfattning som medför att efterfrågan på spannmål för uppfödning halveras. Det skulle betyda en minskning av världens samlade efterfrågan på spannmål med ca 200 miljoner ton eller 12,5 procent.¹⁴ Givet de

¹⁴ Den totala förbrukningen av spannmål för uppfödning av husdjur i de rika länderna uppgick till ca 370 miljoner ton per år 1969—70 [Berch 1974, s 178]. Siffran har förmodligen ökat till drygt 400 miljoner ton 1975.

efterfråge- och utbudselasticiteter på världsmarknaden som vi tidigare antagit medför denna efterfrågeminskning att spannmålspriserna faller med 5,3 procent. Ett 5,3 procent lägre pris på världsmarknaden skulle i sin tur medföra en förbättring i u-ländernas bytesförhållande (i utrikeshandeln) motsvarande en realinkomstökning på ungefär 400 miljoner dollar.¹⁵ Det lägre spannmålspriset innebär vidare att u-länderna ökar sin spannmålskonsumtion med ca 4 procent (vid en efterfrågeelasticitet på —0,75).

Man ska nu komma ihåg att det är frågan om en engångsförbättring. Åtgärden för upp u-länderna på en inkomstnivå som är ca 400 miljoner dollar högre än den man annars skulle leva på; den påverkar inte takten i tillväxten av realinkomsterna eller spannmålskonsumtionen. Det är således en mycket blygsam förbättring det rör sig om: en realinkomstökning med 400 miljoner dollar motsvarar mindre än en promille av u-ländernas samlade BNP; en ökning av spannmålskonsumtionen med 4 procent äts upp av två års befolkningsökning.

Ett enkelt räkneexempel av det här slaget visar naturligtvis ingenting annat än en ungefärlig storleksordning. Men hur man än vrider och vänder på siffror och antaganden står det klart att även en mycket drastisk nedskärning av i-ländernas spannmålskonsumtion i sig inte kan förbättra u-ländernas långsiktiga försörjningsläge annat än mycket marginellt.

Resursöverföringar

"Men om vi slopade köttet och dessutom åstadkom en mer jämlik resursfördelning" [Fjellström 1974], skulle inte det innebära att u-ländernas livsmedelsförsörjning förbättrades? Naturligtvis!

¹⁵ U-ländernas nettoimport av spannmål uppgick till ca 43 miljoner ton 1974, varav merparten utgjordes av vete. Ett minskat världsmarknadspris på 5,3 procent skulle med utgångspunkt från de elasticiteter som tidigare antagits, innebära att importen av spannmål ökade med ca 15 procent i volym (produktions- och konsumtionseffekterna). En importvolym motsvarande 50 miljoner ton till ett 5,3 procent lägre pris betyder med dagens vetepriser en vinst på ungefär 400 miljoner dollar.

Då skulle u-ländernas reala inkomster öka och därmed deras *förmåga* att efterfråga (och/eller producera) mer livsmedel. Men, och det är det viktiga, för u-ländernas del skulle resultatet bli ungefär detsamma om motsvarande överföring av resurser ägde rum utan att köttkonsumtionen skars ner i i-länderna. Någoting måste naturligtvis i-länderna göra avkall på för att skapa ett reall utrymme för överföringen av resurser, dvs den inhemska förbrukningen av varor och tjänster måste minska i förhållande till produktionen. Men så länge utbudet på världsmarknaden av spannmål på lång sikt inte är väldigt oelastiskt spelar det mycket liten roll för u-länderna om utrymmet i stället skapas genom mindre konsumtion av bilar, båtar, fritidshus etc.

Samtidigt finns det uppenbara nackdelar med att låta hela anpassningen falla på köttkonsumtionen. Den viktigaste är att det skulle vara ytterligt svårt att få (eller tvinga) konsumenterna i i-länderna att lägga om sina kostvanor så radikalt. Speciellt som det inte finns något rationellt skäl därtill.¹⁶ Det skulle kosta mindre än en dollar per person och år i i-länderna att kompensera u-länderna för den "förlust" på 400 miljoner dollar som de åsamkas p g a köttkonsumtionen i de rika länderna. För att det ska bli möjligt att vinna ett brett stöd för ökat bistånd är det nog nödvändigt att låta konsumenterna i i-länderna själva välja hur de vill anpassa sin konsumtion.

Slutsatser

Den långsiktiga livsmedelsbristen i u-länderna beror inte på att redan välnärda människor i i-länderna äter för mycket. Inte heller beror bristen på att u-länderna saknar möjligheter för väsentligt större livsmedelsproduktion. Indien, Pakistan, Bangladesh och flera länder i Öst-

¹⁶ En mindre anpassning av köttkonsumtionen i i-länderna kan naturligtvis vara önskvärd, inte för att den i sig skulle betyda något för u-länderna, men för att det är motiverat från folkhälsosynpunkt. Men det gäller inte alla konsumenter ens i USA; enligt flera undersökningar finns där fortfarande uppemot 20 miljoner människor som lider av allvarlig under- och felnäring.

och Västafrika har alla nödvändiga förutsättningar att eliminera livsmedelsbristen under den närmaste 10-årsperioden enligt FAO:s kalkyler [OECD 1974, s 23]. Den grundläggande förklaringen till livsmedelsproblemet, liksom underutvecklingen i stort, ligger i att regeringarna i dessa länder saknar förmågan och ofta viljan att utnyttja de möjligheter som finns. En brist på förmåga och vilja som bottnar i de styrande skiktens prioriteringar av den egna klassens intressen och privilegier på bekostnad av ländernas utveckling.

För att den potential för ökad livsmedelsproduktion som står till buds ska kunna utnyttjas fordras långtgående politiska och institutionella förändringar i de nu svältdrabbade länderna. Dessa förändringar lär inte komma till stånd genom ändrade matvanor i i-länderna; inte heller lär bistånd från de rika länderna på *nuvarande villkor* bidra till sådana reformer, snarare tvärt om. Genom att sikta på "heliga biffkor" missar man den verkliga måltavlan: de fattiga ländernas fortsatta underutveckling.

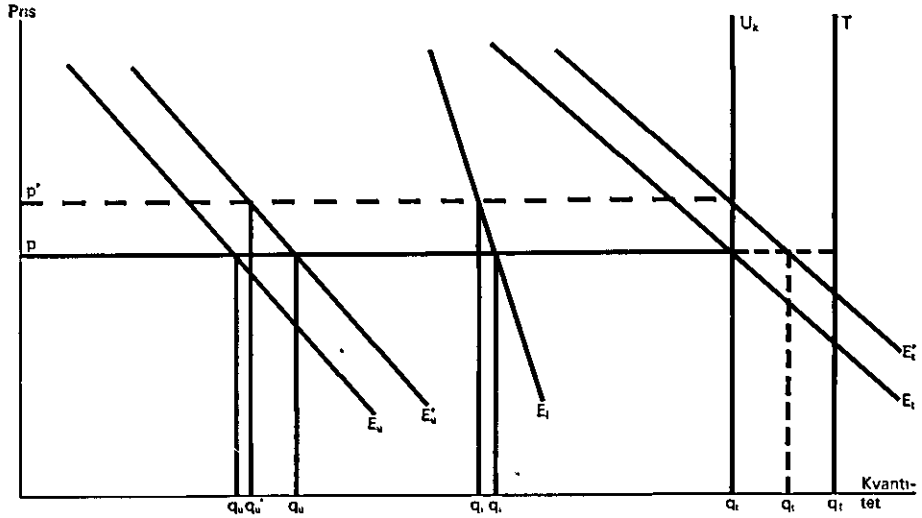
Appendix

Det förda resonemanget kan med fördel illustreras grafiskt (*figur 1* och *2*). Efterfrågan på spannmål i u-länderna och i i-länderna representeras av kurvorna E_u och E_i . E_u har en efterfrågeelasticitet på ca $-0,75$, dvs en prisökning ger en nästan lika stor (relativ) efterfrågeminskning.¹ Anledningen är att så blir fallet när så gott som hela inkomsten går till mat i form av spannmål. E_i har en väsentligt mindre "lutning", dvs efterfrågan är mycket mindre priskänslig i i-länderna. Genom en horisontell summering av E_u och E_i erhålls den samlade efterfrågan på spannmål i världen, E_t .

På *kort sikt*, dvs tills nästa skörd är bärgad, är utbudet på världsmarknaden helt givet, vilket betyder att utbudskur-

¹ I figurerna har efterfrågekurvorna ritats som räta linjer vilket implicerar elasticiteter som varierar starkt med priset. Denna "grafiska" förenkling påverkar dock ingenting av det principiella resonemanget. (I den tidigare texten har vi utgått från elasticiteter, inte lutningar.)

Figur 1

van kan representeras med en vertikal linje, U_k (figur 1). Vidare har vi ett lager av livsmedel som inte bjuds ut på världsmarknaden ($q_i - q_i$). Adderar vi lagren till utbudet får vi den totala tillgången på spannmål i världen, T. Marknadens jämviktspris, dvs det pris vid vilket efterfrågan är lika stor som utbudet, blir p.

Antag nu att SIDA köper upp spannmål som ställs till u-ländernas förfogande. (Spannmål som annars skulle sålts till högstbjudande på världsmarknaden.) Biståndet innebär att u-ländernas faktiska efterfrågan ökar, dvs E_u förskjuts uppåt förslagsvis till E'_u , med lika mycket som biståndet uppgår till. Men biståndet innebär också att världens samlade efterfrågan på spannmål ökar i motsvarande grad; E_i skiftar till E'_i . I det nya läge som uppstår kan anpassningen bara ske på två sätt (eller en kombination av dessa) så länge E_i är oförändrad.

Antingen tar man från de befintliga lagren lika mycket som E_u och E_i förskjutits utåt, dvs ($q'_i - q_i$). Då påverkas inte marknadspriset. Tar man inte av lagren stiger världsmarknadspriset från p till p'. Det högre priset innebär en anpassning av efterfrågan i u-länderna från q'_u till q_u ; efterfrågan i i-länderna minskar från q_i till q'_i . Genom att efterfrågan i u- resp i-länder är olika priskänslig, sker som framgår av figuren, den största

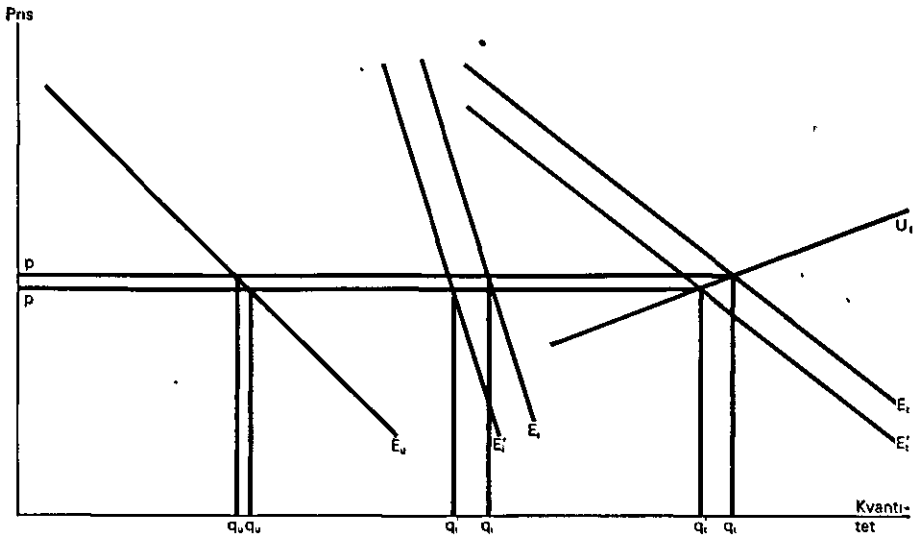
anpassningen i u-länderna, dvs ($q'_u - q_u$) är större än ($q_i - q'_i$).

Slutsats: har vi inga lager att ta av måste E_i (efterfrågan i i-länderna) nedbringas med lika mycket som biståndet uppgår till för att det reala utrymmet ska skapas. I figuren motsvaras detta av en förskjutning av E_i nedåt i en utsträckning som gör att E_i inte påverkas av förskjutningen av E_u till E'_u . Förskjuter vi inte E_i nedåt, tex genom en skatt på spannmål i i-länderna, blir nettoöverföringen ($q'_u - q_u$) till u-länderna bara en bråkdel av det initiala biståndet ($q'_u - q_u$).

På lång sikt blir problemet ett annat. På lång sikt kan vi på goda grunder anta att utbudet av spannmål på global nivå är relativt elastiskt i det relevanta intervall (se texten). Det betyder att den långsiktiga utbudskurvan (figur 2) kan representeras av en positivt lutande linje, U_1 . (I övrigt är figur 2 identisk med figur 1.)

Antag nu att konsumenterna i i-länderna skär ner sin konsumtion av kött. Det innebär ett mindre behov av foder och efterfrågan på spannmål minskar, dvs E_i förskjuts till E'_i . Vi får också en motsvarande förskjutning i världens totala efterfrågan på spannmål (E_i förskjuts till E'_i). Vad händer? Till en början sjunker priset på spannmål rätt ordentligt eftersom utbudet på kort sikt är

Figur 2

oelastiskt. Men det lägre priset minskar lönsamheten för spannmålsproduktion på de "marginella" jordarna i världen. Utbudet minskar och priset stiger: vi får en ny långsiktig jämvikt vid priset p' och produktionen q_1' . För u-ländernas del medför de lägre spannmålspriserna på världsmarknaden en ökning av konsumtionen från q_n till q_n' . Beroende på de olika utbuds- och efterfrågeelasticiteternas storlek blir denna konsumtionsökning större eller mindre. I fallet då utbudet på världsmarknaden är oändligt elastiskt, dvs då U_1 är horisontell, påverkas inte priset och u-ländernas situation blir opåverkad.

Weisskopf, T., [1971], "Demand Elasticities for a Developing Economy: An International Comparison of Consumption Patterns", i *Studies in Development Planning*, utg H. B., Chenery

Referenser

- Alsén, O., [1975], "400 000 ton vete", *Dagens Nyheter*, 7/2
- Berch, H., [1974], "Biff eller människor", *Internationella Studier*, årg 35, nr 5
- Dandekar, V. M.—Rath, N., [1971], "Poverty in India — I and II", *Economic and Political Weekly*, 2/1 och 9/1
- Fjellström, R., [1974], "Heliga Biffkor", *Dagens Nyheter*, 6/11
- Karlander, O., [1974], "Livsmedelsförsörjningen som marknadsekonomiskt problem", *Internationella studier*, årg 35, nr 5
- OECD, [1974], "Development Co-operation Review", Paris
- Schertz, L. P., [1974], "World Food: Prices and the Poor", *Foreign Affairs*, årg 52, nr 3
- Utrikesdepartementet, [1974], *Världslivsmedelskonferensen 1974*, Stockholm